

CULTE A RAMON LLULL: DISCÒRDIES I CONTROVÈRSIES¹

Ramon Llull (1232/3-1316) neix a la Ciutat de Mallorca. Després d'una vida cortesana, de caire escandalós, es casa amb Blanca Picany i forma una família cristiana; tingué dos fills, Domènec i Magdalena. La maduració del seu ideal religiós el du al servici de Déu per uns altres camins, concretament dins l'àmbit del tercer orde franciscà instituït pel Xerafi d'Assís per a santificar els seglars que vivien dins el món. Després dels seus pelegrinatges per Europa per donar a conèixer el seu ideal –l'extensió del regne de Jesucrist–, dels seus estudis i dels seus escrits, de les seves persecucions, com la que sofrí a Bugia, vingué a morir a l'estimada Mallorca.

La fama de la seva santedat es propagà per tot Mallorca i altres punts així com el culte a la seva memòria amb el reconeixement de les seves virtuts. Aquesta veneració ha estat constant sobretot a Mallorca i és necessària considerar-la bé, perquè malgrat els alts i baixos que la història demostra, el poble ha valorat i significat la gesta de Ramon Llull. Per a seguir l'evolució d'aquesta realitat considerarem els següents períodes: el culte durant els segles XIII-XVII i amb més detenció al segle XVIII, objecte del nostre estudi.

I – CULTE A RAMON LLULL ALS SEGLES XIII - XVII

L'inici començà gairebé poc després de la seva mort (1316), és a dir, dins els anys següents a una fita que és difícil de fixar, però dins el mateix segle XIV. Ho proven diversos arguments:

– L'adversari més destacat que ha tingut Ramon Llull i la seva doctrina fou el dominic Fr. Nicolau Eimeric, autor del *Directorium Inquisitorum* (1376)² on

¹ El present estudi està basat en la conferència pronunciada per l'autor a Calvià el 12 de novembre de 1996; el text ha estat ampliat i encara completat amb el document que es publica. El senyal // indica el final d'una pàgina en el document original.

² L'obra fou escrita el 1376 i el 1503 s'imprimí a Barcelona.

concretà les proposicions que segons ell eren heterodoxes. A l'esmentada obra diu textualment: «quod Raymundus praedictum et in coelis beatus, et pro talis habendus a suis sectatoribus et nominandus».³

És a dir, expressa clarament que els seus seguidors el consideraven sant, puix tenia culte i l'anomenaven Beat. És un argument indirecte, així com succeeix a un altre llibre d'Eimeric titulat *Tractatus qui dialogus contra Lullistas appellatur* (1389) on es tracta de contradir «la santedat de Ramon».

– A l'església de Sant Francesc de Palma hi havia una capella l'any 1375 dedicada «a Sant Llull». Era la primera⁴ i aleshores la protegien les famílies Cabaspre, Sunyer i Pueyo.⁵

– Gerald Llull, possiblement rebesnét del Beat, féu un llegat a favor de la Causa Pia o Canonització del Beat Ramon Llull el 1343.⁶

Endemés al segle XV poden citar-se altres proves com és el rés de l'*Officium Gloriosissimi et Beatissimi Martyris Magistri Raymundi Lulli* que es conserva a la diòcesi de Mallorca almanco el 1481; i tota la iconografia del martiri, singularment el famós retaule dels trinitaris de Palma i les proves escrites documentals del martiri.

També proven el manteniment i encara l'increment del culte, la construcció del sepulcre de Ramon Llull a l'església de Sant Francesc de Palma (1448), obra del lul·lista Joan Llobet, i la fundació del benefici a la Seu de Mallorca per D^a Beatriu de Pinós, entre altres.

Al segle XVI la devoció a Ramon Llull entre el poble era ben viva fins i tot a l'òrbita intel·lectual. Els jurats de Mallorca expressaren el desig d'escriure al Papa Alexandre VI (Borgia) mitjançant els jurats de Barcelona i el rei d'Aragó per aconseguir la canonització de Mestre Ramon.

La popularitat del culte la prova el certamen celebrat a l'església de Sant Francesc de Palma (1506) per a commemorar l'èxit obtingut pel fervent lul·lista Pere Deguí a Roma en les discussions que tingué contra l'inquisidor el dominic Guillem Caselles; l'edició feta de l'*Officium*, abans esmentada per Alfonso de Proaza (1506; RD 36); la processó organitzada l'any següent com a rogativa

³ És a dir: «perquè Raymond ha estat proclamat benaventurat al cel, i com a tal ha estat tingut i anomenat pels seus seguidors».

⁴ A l'església de Sant Francesc de Palma i des del segle XIV, Ramon Llull ha estat venerat a tres capelles: la de «Sant Llull» on es venerà la imatge primitiva, mentre les despulles de Llull es guardaven a la sagristia; la del «Beato Ramon vell», on es deposità el seu sepulcre el 1448, i la del «Beato Ramon nou», erigida el 1611 gràcies a la munificència del canonge D. Bartomeu Llull. (Vid. José Miralles Sbert, «Hacia las pruebas del martirio de R. Llull», *BSAL* 27, 1937, p. 257).

⁵ Ho prova l'escrit que hi ha al *Llibre de Antiqüetats de la Isglesia del Real Convent de Sant Francesch de la Ciutat de Mallorca* (1785), p. 13 i ss., que és obra de Ramon Calafat; també hi ha diversos testimonis que mencionen alguns testaments.

⁶ Vid. Arch. de Protocolos. (José Miralles Sbert, ob. cit. p. 258, n. 2).

impetrant la pluja per la intercessió de Ramon Llull. Tant és així que fins i tot es va dir que el Papa Lleó X l'havia canonitzat el 1562 i així s'instaurà una festa a la Seu de Mallorca, el mes de juny, en honor seu; l'any 1571 consta que se celebraven freqüentment misses a l'altar dedicat al Beat a l'església de Sant Francesc de Palma.

Això no obstant, no tot era un camí de roses. Com ja sabem, a l'edat mitjana l'inquisidor Fr. Nicolau Eimeric havia elaborat el *Directorium Inquisitorum*, on es condemnaven cent proposicions lul·lianes que li semblaven herètiques i el 1503 fou editada la citada obra a Barcelona (RD 31). Al concili de Trento s'intentà condemnar les obres de Llull, però la intervenció del rei d'Espanya Felip II i els esforços de dos teòlegs, el Dr. Joan Lluís Vileta i el jesuïta mallorquí P. Jeroni Nadal, que era company de Sant Ignaci, ho impediren. Però la cosa s'enverinà de bell nou el 1578, quan es publicà a Roma (RD 123) l'edició del *Directorium* juntament amb una butlla condemnatòria del Papa Gregori XIII que prohibia oposar-se al text d'Eimeric.

Al segle XVII l'entusiasme vers el culte de Ramon Llull es dirigí a obtenir el reconeixement de l'ortodòxia dels seus escrits i l'esperada canonització. L'any 1604 els jurats de Mallorca elegiren el notari Pere Ribot per aconseguir la resolució d'aquestes qüestions i de tal manera Ribot procurà la publicació de la *Sentència Definitiva* de 1419, elaborada per acabar amb els efectes negatius del *Directorium Inquisitorum* d'Eimeric (RD 153). Diversos fets confirmen l'avançada produïda a la causa lul·liana: la formació del procés referent a miracles obtinguts per la intercessió del Beat, el reconeixement oficial de les despulles de Llull (1611) i la composició del primer procés de beatificació (1612-1613). Altres fets foren contraris, ja que a l'any 1620 una comissió de teòlegs presidida per Sant Robert Bellarmino S.I. no entengué la filosofia ni la teologia de Llull i declararen el pensament lul·lià almenys inútil, afirmant que no havia d'esser corregit el que decretà el Sant Ofici.

Cal fer constar que el rei Felip III, com abans ho havia fet son pare Felip II, deixà sentir la seva gran influència a favor de la causa lul·liana des de principis de segle i això explica en gran part el manteniment de la causa en aquesta centúria. Els mallorquins també hi col·laboraren, com ja hem vist, i a l'acabament de l'esmentat segle es distingiren els canonges Drs. D. Gabriel Mesquida i D. Pere Bennàsser, que impulsaren força la devoció al Beat, instant els rectors de les parròquies de Mallorca perquè la fomentassin. Aquesta actitud els va dur contradiccions i disgusts. Al segon, Pere Bennàsser, el Sant Ofici li condemnà l'obra per ell escrita: *Breve ac compendiosum rescriptum nativitatem, vitam, naufragium, cultum immemorabilem pii heremitaie ac venerabilis martyris Raimundi Lulli* impresa a Mallorca l'any 1688.

II – EL CULTE AL SEGLE XVIII

1. La situació de Mallorca en aquest segle

En aquesta centúria Mallorca experimenta un canvi institucional profund degut a la implantació del Decret de la Nova Planta (1715).⁷ Fou com a conseqüència del triomf de Felip V de Borbó i la pèrdua dels drets a la corona d'Espanya de Carles d'Àustria, que havia estat recolzat per Mallorca i els estats que antigament formaren la Corona d'Aragó. La revolució administrativa que provocà el citat decret i els trastorns ocasionats per la intervenció de Mallorca en aquestes lluites (Guerra de Successió a la corona d'Espanya, 1700-1713) motivaren commocions de caràcter polític i social.

Dins l'orde religiós la situació de la diòcesi no era gaire millor quant a tranquil·litat i pau. Aquest malestar obeïa a causes diverses que intentarem resumir:

– El 1700 comença la Guerra de Successió al tron d'Espanya i els quinze anys de lluita entre Felip de Borbó i l'Arxiduc Carles d'Àustria dividiren la societat mallorquina entre *botiflers* i *maulets*, partidaris els primers de Felip V de Borbó i els segons de Carles d'Àustria. És convenient recordar que el segle anterior, ja s'havien experimentat fortes lluites familiars i socials entre els grups de Canamunt i Canavall, dirigits ambdós pels Anglada i Rossinyol que comptaren amb el suport d'altres famílies de la noblesa i dels respectius entorns socials. Les lluites foren intenses i malgrat les reconciliacions de 1632 i 1645, endemés de la benemèrita labor de la Companyia de Jesús, establint la pau mitjançant les seves predicacions, es mantenien rivalitats agudes i perilloses.

– Malgrat el rejuveniment que significa per a tot Espanya la instauració de la nova dinastia de Borbó i la promoció econòmica que es dona de forma generalitzada, la població viu encara arrelada a les antigues estructures agràries. Tot i això, les mesures de govern filles del Despotisme Il·lustrat, endemés de la divulgació de les noves idees econòmiques, foren molt beneficioses, però no es pot negar l'anquilosi estructural de la població, malgrat el creixement que experimenta, encara que sigui valorat justament l'esforç de protecció industrial que es planifica.

– Dins l'orde religiós, la intranquil·litat era manifesta deguda precisament a la qüestió lul·liana concretada al culte del Beat, i també a l'enemistat de les escoles teològiques i filosòfiques dividides per una problemàtica diversa: lul·lisme, qüestió de la Immaculada Concepció de Maria entre altres. Els ordes religiosos estaven enfrontats: dominics per una banda; franciscans, per l'altra. De la

⁷ Es començà l'elaboració del Decret esmentat el 30-VI-1715; es conclougué el 16-III-1716, encara que la signatura és del 28-XII-1715.

resta, unes seguien als dominics mentre que altres, sobretot jesuïtes i mínims, mostraven simpaties cap als franciscans. El clero secular estava dividit i seguí una actitud intervencionista d'acord amb les seves preferències personals.

2. Les controvèrsies i lluites entre teuladers i marrells

Els entusiasmes dels lul·listes i la fermesa dels seus enemics en la defensa de les seves posicions produïren acaraments al llarg del segle XVIII. Els lul·listes foren anomenats *teuladers* o *gorrions* i els contraris *marrells*.⁸ A aquestes controvèrsies virulentes i nombroses formaven el cos de les discussions diversos elements. A la tradicional oposició entre les escoles tomista i escotista, s'hi afegien punts concrets sobre qüestions que eren aleshores matèries opinables com la doctrina de la Immaculada Concepció de Maria, per exemple, o la santedat de Ramon Lull i el culte que li pertocava. Per a esmentar figures representatives d'ambdós grups, recordem entre els primers el benet P. Jerònim Feijoo i Montenegro (1676-1764), autor de les *Cartas Eruditas y curiosas*,⁹ el mallorquí Joan Roca, autor de *Comentarios al decreto del 18 de Junio de 1763 dado a favor del culto u doctrina de Reymundo Lulio* (1763). És un folletó insultant per als mallorquins on pren clara posició en contra del culte del Beat. Altre escrit, encara més verinós, és el titulat *Breve y humilde insinuación de los motivos que asisten al Real Convento de Santo Domingo para mantenerse en una pura y negativa suspensión respecto de los actos de público religioso culto que suelen tributarse al V. Raymundo Lulio*. És anterior (1750) i l'autor és un dominic mallorquí, Sebastià Rubí (1734-1762), que es distingí en la defensa de la seva causa i ocasionà que altres lul·listes l'atacassin fortament, com el seu homònim P. Bartomeu Rubí, franciscà i autor de *Las cinco piedras de David, contra el Goliath arrogante ó La verdad sin reboço, en defensa del culto y doctrina del B. Raymundo Lulio*.

El grup dels defensors de Lull fou nombrós. Citem sols les figures cabdals: El franciscà P. Bartomeu Fornés (1691-1788), autor de *Dialogus inter amatorem veritatis et discipulum lullianae doctrinae* (1740), *Theologia demonstrativa universa plana et perfecta B. Raymundi Lulli*; el P. Antoni Ramon Pasqual (1708-1791), monjo del Císter, tal volta la figura principal en la defensa de

⁸ El nom de *gorrions* era degut a la semblança del plomatge d'aquestes aus amb el color dels hàbits dels franciscans i els *teuladers* són uns gorrions que precisament tenen les plomes d'aquest color. El nom de *marrells*, referit als antilul·listes, procedeix del segon llinatge de Fr. Nicolau Eymerie que era Marrell, el més gran adversari de les doctrines lul·lianes.

⁹ Madrid, 1742. La XXII la titula *Sobre la Arte de Raymundo Lulio*. El 1745, en publicar la segona edició, hi insereix la Carta XIII *Sobre Raymundo Lulio*, per ventura més important que l'anterior.

l'obra de Llull. Les seves obres més importants són les *Vindiciae Lullianae* i *Examen de la crisis del padre don Benito Gerónimo Feijoo sobre del arte luliana* (1748 i 1750) en el tema que ens ocupa. Altres figures completen el quadre dels paladins de Llull, com Pere Antoni Riera (1712-1757), també franciscà i autor de *Positiones et articulos ad probandum Raymundo Lullio exhiberi et exhibitum fuisse cultum et venerationem a tempore immemorabili* (1746); Agustín Antich de Llorach (1698-1752) (*Corto diseño de los justos, relevantes motivos que tuvo la ciudad de Palma para el hazimiento de gracias que hizo a su adorado patricio el B. Raymundo Lulio*, 1750). Com a obra anònima cal recordar: *Informatio super dubio beatificationis et canonizationis Raymundi Lulli* (1753). I endemés Sor Anna del Santíssim Sagrament, monja dominica de Santa Catalina de Sena.

No és possible dins l'àmbit d'aquest treball relatar ni la totalitat dels autors amics i enemics de Llull ni tots els incidents que tingueren lloc a Mallorca. Intentarem resumir-los, tota vegada que la seva coneixença és indispensable per entendre com als pobles d'Andratx i Calvià va agafar tanta virulència. Considerarem tres períodes:

- Començament de les tensions (1748-1761).
- Els anys de les grans controvèrsies (1762-1772)
- Les persecucions del culte (1772-1778).

2.1. Començament de les tensions (1748-1761)

Dins el primer terç del segle XVIII es reanima la defensa de la causa lul·liana i a partir de 1727 la Causa Pia,¹⁰ que havia entrat dins un període d'inactivitat, torna a començar les gestions per a assolir l'ansiada canonització. Endemés el Col·legi de la Sapiència des de 1727 fomenta amb entusiasme la devoció al Beat, el que es tradueix amb un augment de les almoines dels feels, la institució de llegats piadosos, testaments a favor de la causa del Beat així com la donació de finques urbanes i rústiques al mateix fi. El 1747 la Causa Pia demanà a Roma la declaració del culte immemorial a Ramon Llull i un any després el bisbe Josep Antoni de Cepeda –com després veurem– pronuncia la *Sentència Definitiva* declarant que Ramon Llull comptava amb culte públic més de cent anys abans de la butlla *Coelestis Hierusalem* (1634).

¹⁰ La Causa Pia Lul·liana fou creada el 15 de juliol de 1610 per a cuidar de la canonització de Ramon Llull i d'ella formaven part 14 persones. Vid. Llorenç Pérez Martínez: *La Causa Pia lul·liana. Resum històric*, Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, 13 (Mallorca, 1991).

La Causa Pia pagava aleshores la festa per la qual es commemorava el martiri del Beat i que dedicava la Universitat Literària. Endemés abonà les despeses de l'edició de llibres lul·lians i d'estampes del Beat per a propagar la devoció. Aquests entusiasmes a favor de Llull provocaren lluites i avalots que foren molt intensos i dificultaren l'aprovació del procés a Roma. En elles hi prengué part el poble amb freqüents aldarulls, unes vegades amenaçant els dominics, i altres, rompent els contraris les mostres del culte al Beat. Culpa n'hi hagué per ambdues parts, puix uns no volien professar culte públic a Llull i altres –els lul·listes– no volien de fet complir el manat per Roma: edició crítica de les obres lul·lianes i l'estudi subsegüent de la seva ortodòxia.

L'any 1748 per ventura es pot indicar com el que assenyala l'inici d'aquesta qüestió que ens ocupa, ja que el 9 d'octubre el bisbe Josep de Cepeda i Castro (1742-1750)¹¹ decideix que sigui verificat el reconeixement de les despulles de Ramon Llull, per a remetre a Roma l'oportú escrit a favor de la desitjada beatificació. L'any següent, el bisbe declarà vàlid el culte i no comprès en el decret del papa Urbà VIII.¹² Això donà lloc que els lul·listes organitzassin festes esplendoroses d'alegria, sobretot als convents de franciscans, jesuïtes i mínims.

El bisbe Cepeda fou destinat a Sòria el 7 de desembre de 1749 i l'1 de gener de l'any següent se celebraven rogatives per a implorar les pluges, que eren molt necessàries, a la Immaculada Concepció de Maria i a Ramon Llull. Vingué la pluja i a l'acte d'agraïment celebrat a Sant Francesc de Palma hi acudiren les comunitats religioses masculines, exceptuant la dels dominics, els quals consideraren aquell acte com a culte públic a Ramon Llull. Als mesos successius s'encrespà l'ambient, i el capítol decidí publicar un edicte prohibint els insults a Ramon Llull que els dominics intentaren anul·lar. Les lluites entre tomistes i lul·listes s'encoratjaren i el poble es posà a favor de Llull. Es destruïren imatges del Beat, s'editaren pasquins anomenant-lo heretge. Això motivà festes i homenatges com a desagravi i especialment destacaren les de Sant Francesc i Santa Clara. Una ordre del Consell dirigida als dominics, que havien sofert humiliacions pel poble, ordenà que Ramon Llull rebés un culte honest i això donà lloc a començar de bell nou les discussions. Així mateix el Consell va determinar que es pogués cridar lliurement *Viva Raimundo* (1751).¹³

¹¹ Josep de Cepeda i Castro nasqué a Puebla de Montalbán a 1687 i morí a Madrid a 1750. Fou bisbe de Mallorca uns vuit anys.

¹² El papa Urbà VIII publicà la butlla *Coelestis Hierusalem* (1634) que contenia uns decrets manant suspendre el culte als servents de Déu si no hi havia constància d'un culte immemorial, és a dir, de més de cent anys.

¹³ Hi havia endemés ambient contra el culte. El 7-1-1752 fou pres a la presó episcopal Josep Moyà per posseir més de 30 exemplars d'unes gloses contra la Immaculada Concepció de Maria i Ramon Llull.

L'any 1752 sorgí el problema de les càtedres a la Universitat. Foren proveïdes eventualment les de Prima, Vespres¹⁴ i Filosofia, mentre que es verificaven les prescrites oposicions a altres (Retòrica, Escriptura i Moral). L'any 1754 el Consell, comptant en la relació enviada pel fiscal del rei, autoritzà la provisió de càtedres de les quals havien estat privats els dominics per la seva posició antil·lista. Per altra banda, es disposà que sols s'ensenyàs Gramàtica a la Universitat, al Convent de Sant Francesc i al Col·legi de Montis-ion.

Els anys següents continuaren les discòrdies dins un clar ambient d'enfrontament i si en 1755 es queixava la Causa Pia dels desperfectes produïts a les imatges del Beat, també és ver que les rogatives al Beat se celebraven quan ho demanava una necessitat evident (1757).

La qüestió de les càtedres no acabà fins a 1761, quan pel decret del 7 d'abril s'ordenà que es reintegrassin a les seves càtedres els dominics que havien estat separats d'elles i així ho feren el dia 17 obrint-se endemés l'escola de Gramàtica de Sant Domingo. Però l'Ajuntament de Palma, el Capítol, la Universitat literària i la Causa Pia Lul·liana decidiren enviar un síndic a Madrid –el trinitari P. Llorenç Reynés– per a fer les gestions oportunes per tal que el rei revocàs el decret. Per impediments del capità general D. Francesc de Bucarelli Ursúa, el trinitari no va poder sortir cap a Madrid.

La concessió pel Papa del patronat de la Puríssima Concepció de Maria per a tot Espanya encengué més els ànims, ja que els franciscans observants s'alegraren molt i decidiren celebrar una doble commemoració: l'esmentat patronatge i la figura de Ramon Llull que havia estat el gran defensor de la Immaculada Concepció de Maria.¹⁵ Les autoritats, obeint el manament reial, seguiren defensant els drets dels dominics i l'agregament de les lluites fou un fet. Aparegueren cobles contra Llull:

si ets catòlic guardet [sic]

per acabar dient:

*aquesta casta de Sants
la Iglesia no los admet [sic].*

El bisbe D. Llorenç Despuig condemnà aquests excessos, però diversos lul·listes foren molestats. El P. Antoni Pasqual, monjo del Císter, fou expulsat de Madrid i de Palma ho foren els jesuïtes Miquel Canyelles i Antoni Ramis per haver lloat als seus sermons la figura de Llull. Altres vegades estàtues del Beat

¹⁴ Els noms de *prima* i *vespres* aplicats a càtedres es refereixen a les assignatures que s'explicaven a la primera hora del matí i a la darrera, respectivament.

¹⁵ Molts d'anys després, el 1854, el papa Beat Pius IX per la butlla *Inefabilis Deus* declarà dogma de fe el misteri de la Immaculada Concepció de Maria.

varen esser destruïdes i fins i tot s'ordenà al Bisbe que retiràs els edictes publicats contra els antilul·listes.

2.2. *Els anys de les grans controvèrsies (1772-1778)*

L'any 1772 assenyala els inicis d'uns temps en els quals el culte a Ramon Llull sofrirà uns forts embats per a desarrelar la devoció al Beat de la pietat dels feels. Aquesta realitat és deguda al zel mal entès del bisbe Joan Díaz de la Guerra que regí la diòcesi de Mallorca fins a 1777.

2.2.1. *El bisbe Joan Díaz de la Guerra (1772-1777)*

Dins aquest ambient encrespat i ple de tensió ocupà la seu mallorquina el bisbe Joan Díaz de la Guerra, nascut a Jerez de la Frontera el 1727. Home d'il·lustre família, rebé una formació tomista al convent de pares dominics d'aquella ciutat. Amb sòlida formació filosòfica i teològica, i encara en Dret Canònic, exercí la docència a la Universitat de Granada; oposità a diverses canongies i formà part d'algunes comissions. Fou auditor de la Sagrada Rota Romana i després gaudí d'importants beneficis (mestrescola de Ciudad Rodrigo i Prior de la Col·legiata de Santa Anna de Barcelona).

Designat bisbe de Mallorca el 1772, des de Roma es traslladà a Nàpols on embarcà cap a la nostra illa. Era home d'estudis i de gran cultura, com ho prova la seva formació eclesiàstica i els coneixements que tenia del grec, de l'àrab i de l'hebreu. Endemés era bon complidor dels seus deures i de gran puresa en els costums de la seva vida. Ambdues coses foren sempre un bon exemple per als seus col·laboradors.

El 25 de setembre d'aquest mateix any (1772), féu la seva entrada solemne, i una vegada assabentat de la situació de la diòcesi,¹⁶ decideix elaborar un programa d'actuació coherent i dirigit a posar ordre fins on fos possible. La seva pastoral tindrà tres punts essencials:

- Formació adequada del clero mitjançant la preparació intel·lectual i promovent una ordinació idònia del seminari.

¹⁶ Sembla que va tenir tot d'una contactes amb els dominics: «Dijose que desde su llegada hasta este día (el bisbe arribà el 5 de setembre i féu l'entrada solemne el 25 d'octubre) había ido por las noches al Convento de Santo Domingo, donde con la concurrencia de otros Tomistas, se proyectó y se resolvió la persecución de los Lulistas y de la doctrina y culto del Beato Ramon Llull, hasta extirparlas completamente de esta isla», diu un cronista (Vid. Álvaro Campaner y Fuertes, *Cronicón Mayoricense*, Palma, 1881, p. 529).

– Minorar la greu situació del poble més humil millorant la beneficència i impulsant la dignitat de la dona.

– Posar ordre a la inquieta societat religiosa imposant la llei rigorosament.

L'àmbit d'aquest treball sols ens permet tractar l'última qüestió i concretament la problemàtica del culte lul·lià. Díaz de la Guerra no era pròpiament un antilul·lista, malgrat la seva formació tomista, la qual desitjà imposar als estudiants del seminari simplement per raons pastorals, car la creia la més convenient per a la formació dels futurs sacerdots. El que passà fou que, consegüent amb el seu pensament, decidí limitar el culte a Ramon Llull als condicionaments que tenia abans que els lul·listes extremassin l'exaltació del Beat; aquests ho feren de bona intenció amb els seus entusiasmes, explicables pels obstacles que experimentà el culte durant segles, però no justificaven certs fets als ulls dels antilul·listes. El bisbe Díaz decidí fer observar les disposicions de la Santa Seu del document *Avendo noi* del papa Benedict XV. Aplicà, massa fredament, per raons jurídiques, els decrets respecte al culte, ja que els jurats de Mallorca interpretaven a favor de l'aprovació de la causa els dos decrets del papa Climent XIII de 1763 i 1768, quan en realitat toleraven just el culte, prohibint afegir-hi res més i advertien que no suposaven res nou quant a la beatificació normal.

L'entusiasme popular encoratjat pels jurats de Mallorca i els afanys dels lul·listes era molt viu i renoueres les seves manifestacions; així provocaren enfellonides lluites amb els dominics i altres partidaris de respectar les disposicions eclesiàstiques. Les mesures del bisbe relatives al culte de Ramon Llull no foren ben rebudes i en lloc d'aclarir la situació incrementaren la tensió social i religiosa.

2.2.2. *El bisbe Díaz de la Guerra i el culte lul·lià*

Les disposicions que el Bisbe va dictar respecte al culte a Ramon Llull en-grescaren els ànims i el poble i el clero formaren dos grups com abans hem dit: Uns, els *teuladers*, addictes al culte a Llull i altres, els *marrells*, més que enemics, partidaris de limitar-lo fins que la Santa Seu es decidís a reconèixer la santedat del servent de Déu. Els frares franciscans, els monjos del Císter i jesuïtes, en gran part, eren *teuladers*. Més que ningú eren *marrells* els dominics.

La veritat és que quasi tot el poble era *teulader*, a causa de l'increment que s'havia donat al culte a Ramon Llull, i endemés per la defensa que aquest últim féu de la Immaculada Concepció de Maria, veritat que després fou declarada dogma de fe i que el poble mallorquí defensà sempre amb gran coratge. Altra-ment per esser Llull una figura mallorquina tan destacada dins les òrbites de santedat i ciència. Per altra banda, s'ha de tenir en compte que la posició més

oficial dels dominics i del bisbe Díaz de la Guerra no era gaire ben vista pel poble.

El bisbe de Mallorca ordenà el gener de 1776 unes disposicions contra alguns aspectes del culte a Ramon Llull. Les principals eren les següents:

- Prohibició d'exhibir estampes del Beat si duïen l'expressió de Doctor il·luminat i màrtir.

- Impossibilitat que als batiaments es designàs el neòfit amb el nom de Ramon Llull.

- Es prohibia que a les processons es dugués la imatge de Llull damunt unes andes.

- A les festivitats de Ramon Llull no era permès exposar el Santíssim Sacrament.

- No es permetia que el seu nom figuràs devora els dels sants reconeguts als catàlegs.

Les mesures anunciades tenien un fonament legal i era el Decret de la Sagrada Congregació de Ritus del 26 de setembre de 1759, que prohibeix el culte a les persones que no han estat formalment canonitzades, si bé s'exceptuava, a la disposició 12, aquells que tenien culte des de temps immemorial (més de cent anys) com era el cas de Ramon Llull.¹⁷ Tant el bisbe com els dominics es fonamentaven sobre aquest text per a justificar les seves postures. Els dominics invocaven l'expressió *nihil innovetur*, és a dir, que no hi hagi cap mena de modificació. Pensaven que el culte s'havia desorbitat i per tant quedaven justificades les mesures restrictives. Els lul·listes pensaven que com el culte era immemorial no eren inclosos en la prohibició segons deia la disposició 12.

2.2.3. Les primeres incidències

Díaz de la Guerra havia estat designat bisbe de Mallorca el 18 de juny de 1772 i com sabem arribà a l'illa el 5 de setembre. Com també ja hem dit, elaborà un programa ben clar d'actuació on es contenien les idees principals que tenia respecte al culte a Ramon Llull.

¹⁷ Textualment diu: «Sacra eadem Congregatio praesentibus, declarare et jussione remove non intendit Cultum Beatis, per communem Ecclesiae consensum vel per immemorabilem temporis cursum, . aut per Patrum virorumque sanctorum scripta, vel temporis centum annorum excedentes: scienciam ac toleranciam Sedis Apostolicae ac Ordinariorum actuens praestitum, aut certis modo et forma ab eo tempore sit exhibitum. Verum si a centum annis extra, cultus hujusmodi, aliqua ex parte constituerit auctus et extensus, ob casu, Sacra eadem Congregatio, eundem in pristinum statum reduci jubet, prout quodvis cultum extra casus predictus, ad expresa tantum verbaliter in Apostolicis indultis, omnino revocari mandat sub poenis excommunicationis...» (Vid. Juan Bta. Enseñat y Pujol, *Historia de la Baronía de los señores obispos de Barcelona en Mallorca* (Palma, 1920), T.II, p. 247.

Tot d'una es veren les conseqüències de les mesures referents al culte del Beat (1773), al temps que la Universitat passava a esser anomenda Reial i Literària en lloc de Lul·liana, i el Col·legi de la Sapiència, un dels baluards del lul·lisme, era adscrit al Seminari Conciliar,¹⁸ per concessió d'una Reial Cèdula en aquest sentit. Això provocà un conflicte amb l'Ajuntament que opinava que aquesta cèdula es fonamentava en una documentació falsa. Aquesta qüestió tornà a complicar les coses, quan l'any següent el Bisbe pretengué suprimir els oratoris de Sant Cristòfol de la Bosseria i el de la N^a S^a de la Pau.

El 1774 ja fou manifesta l'obstaculització del culte per part del bisbe, ja que prest manifestà la intenció de comunicar a la Causa Pia els seus punts de vista en relació al culte del Beat i per això comissionà el Sagristà D. Joan Togores, membre de la Causa Pia Lul·liana, que convocàs els altres membres de l'entitat. Togores contestà al bisbe que s'havia d'entendre amb l'Ajuntament de Palma que representava la citada institució, ja que la Causa Pia depenia d'ell. L'Ajuntament demanà el llibre de la Causa Pia –probablement el llibre d'actes– que guardava el seu secretari, el notari D. Joan Salvà. Un germà d'aquest –és de suposar que per encàrrec seu, ja que el secretari era a Sineu–, l'entregà a l'arxiver de l'Ajuntament, però es veu que l'esmentat germà el va poder agafar, entregant-lo al bisbe (23 de juliol). El capità general, veient el caire que prenien les coses, decidí procedir a la custòdia de les despulles del Beat a Sant Francesc. Poc després, al desembre, en preparar-se la gallofa¹⁹ de l'any següent (1775), el vicari general ordenà la supressió de les festes del 25 de gener i el 30 de juny dedicades al Beat. La Ciutat va recórrer i el regent de l'Audiència, per ordre del Consell Suprem de Madrid, decidí que no hi hagués cap modificació aquell any a l'almanac i que es procuràs evitar qualsevol mena de controvèrsia en relació al culte del Beat.

L'any 1775 es presentà conflictiu, puix en aquest el bisbe prohibí la recollida d'almoines a favor del culte de Ramon Lull.²⁰ Per altra banda, els devots del Beat, el dia 13 de gener posaren pasquins anunciant la novena del Beat anomenant-lo «Doctor Iluminado». El bisbe manà retirar el quadre del Beat que, procedent del Col·legi de la Sapiència, hi havia en el Seminari Conciliar, i també va fer llevar de la sagristia de la Seu un altre quadre del Beat. El Capítol i l'Ajuntament acudiren a la Reial Audiència reclamant la restitució del quadre i manifestant que el bisbe s'havia d'atendre als decrets del papa Urbà VIII respecte al culte i que el que havia decretat estava en oposició al que havia disposat el seu antecessor, el bisbe Cepeda.

¹⁸ El bisbe Díaz de la Guerra decidí l'adscripció del Col·legi de la Sapiència al Seminari Conciliar per raons econòmiques i de formació.

¹⁹ L'almanac o directori de les festes litúrgiques.

²⁰ Des de temps enrere es recollien moltes almoines. Ja el 1727 existien persones honorables encarregades d'aquesta missió que es deien *els baciners del pla* i *els baciners de la muntanya*.

La cosa s'engrescà ràpidament amb motiu de la festa, ja que sembla que el Bisbe simulà una petició fiscal perquè se suprimís la festa que la Universitat Literària dedicava al Beat a Sant Francesc i una altra que se celebrava a la par-ròquia de Sant Miquel, i per tant manà que no es fessin. Recorregueren el Capítol i la Universitat a la Reial Audiència, i aquesta ordenà el mateix 24 que es podia celebrar la festa. Efectivament aquesta tingué lloc amb gran solemnitat i hi acudiren molts de feels. És de notar que ja a la tarda del mateix 24, s'ornaren les moltes capelles dedicades al Beat a diverses parts amb flors, llumeneres i festers. Endemés el capità general havia rebut ordre del govern central perquè manifestàs al bisbe que en lo referent al culte del Beat s'atengués al que havien ordenat els papes i particularment Climent XIII.

Les coses quedaren de moment tranquil·les i el 15 d'abril arribà una R.O. comunicada al bisbe, a la Reial Audiència i al comandant general, desaprovant l'actuació del bisbe Díaz de la Guerra. Però la pau durà poc, ja que el bisbe prohibí la festa que el 30 de juliol se celebrava a Calvià en honor del Beat Ramon Llull, que de seguida tractarem amb més detall per la importància que té.

La resta de l'any 1775 la política del bisbe gairebé no experimentà variació de cap mena. El 3 d'octubre el visitador de Sant Antoni de Viana ordenà que es retiràs el quadre del Beat i ho féu mogut pel bisbe, però la cosa no prengué arrel, perquè en anar-se'n el visitador, el quadre fou de nou col·locat al seu lloc primitiu; igualment el 13 de novembre es va haver de llevar el retaule del Beat Ramon de l'església de Sant Nicolau, i un altre quadre lul·lià de Sant Nicolauet Vell²¹ fou romput a la cara del Beat, concretament als ulls. Tot això motivà la queixa de l'Ajuntament al regent de la Reial Audiència, suplicant que posàs fi als atropellaments del bisbe i a la vegada declinava tota responsabilitat si succeïen disturbis i avalots. El prepòsit de l'Oratori de San Felip Neri ordenà també retirar un quadre del Beat.

Molestes les institucions per aquesta manera de procedir del bisbe, dirigiren les queixes al rei, sobretot el Capítol i l'Ajuntament, i encara aquest ho va fer al papa enviant-li un extens recurs el 6 de novembre.

No hi ha dubte que les tensions ocasionades amb aquesta política, promogueren que alguns ànims més exaltats duguessin les coses per la via judicial. Potser que un dels testimonis que proven objectivament la importància d'aquestes controvèrsies i lluites, la participació que hi va tenir el poble i l'apassionament amb què foren defensades les respectives posicions, apareguí en els nombrosos expedients que es troben a l'Arxiu de la Reial Audiència a favor o en contra de Ramon Llull.²²

²¹ Sant Nicolauet Vell era una petita església que estava pràcticament on avui es troba la plaça del Rosari a la ciutat de Palma. Fou derruïda el 1836.

²² Insertam les signatures corresponents dels principals expedients de la Reial Audiència (ARM): *Declaraciones de religiosos dominicos sobre Te Deum, antífonas y oraciones del Beato Ramon Llull* (Leg. XI.576); *Inquisicion fiscal Real sobre ciertos pasquines lulianos y ultraje a los dominicos* (Leg.

2.2.4. Els conflictes a Calvià i Andratx

La veritat és que els entusiasmes dels jurats de Mallorca i de les institucions de l'Església mallorquina havien assolit que la devoció a Ramon Llull no sols fou viva a la capital, Palma, sinó també a gran part de l'illa on tenien lloc de forma diversa cultes a Ramon Llull que per altra banda eren expressió feel de la devoció del poble.

Calvià a la segona meitat del segle XVIII era relativament petit dins l'entorn de llavors, encara que tan rioler com ara. El poble tenia una estructura urbana molt simple, gairebé incipient del que després amb el temps arribarà a esser. Estava dividit en dos nuclis bàsics bastant separats un de l'altre. Un havia sorgit vora l'església, integrat per diverses cases que no formaven un poble unit i constituït per carrers tal com avui ho veim. Només hi havia un carrer ben delimitat, que era el principal on es disposaven algunes d'aquestes construccions,²³ és a dir, el camí per on s'arribava a l'altre nucli que era conegut per *el Cap d'allà*. Aquesta disposició la coneixem per l'obra escrita per D. Geroni Boix de Berard de Solà de la Cavalleria i de Magarola (1742-1795), home il·lustrat que formà part de la *Reial Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País*, on va dirigir

XIII.1035); *Riña del hornero de la calle del Estudio General, José Valens, sobre testigos de haberse arrancado una estampa del Beato R. Llull en la casa de la Universidad Literaria* (Leg. XVII.2029); *Expediente sobre el papel o pasquín que en el día 10 de marzo de 1750 se encontró en la esquina de la casa del doctor Gaspar Dureta cuando se va a la del Conde de Montenegro* (Leg. 96.Exp.14); *Sobre pasquín antilulista en la esquina de la Casa del Arcediano, en el que se injuriaba además al canónigo D. Joan Ferrer del que se levantó acta como Notario apostólico Guillermo Terrasa Escribano* (Leg. XII.108); *Originale informationis recepte super scandalis et tumultuosis procedimentis causatis per ecclesiasticam curiam ob censuras fulminatas in regios consiliarios Regiae Audientiae Majoricarum et propter interdicti, capturam Raymundi Lulli juris doctor* (Leg. 29.2109.); *Cinco expedientes sobre aparición en la ciudad de pasquines lulianos que contenían injurias al obispo de Mallorca.1775.* (Leg. XVIII.2032); *Alaro. Sobre haberse fijado «imágenes del Beato Raymundo Lulio y bajo la efigie y sobre los gozos papel manuscrito con la copia de la R.O. del Consejo al Regente de Mallorca 1774» sobre novedades en la impresión de almanaques y calendarios respecto a Santoral.* (Leg. 93. 55); *Certificado de disturbios ocurridos en Andratx, con motivo de haberse quitado al Cura Párroco de la parroquia de dicha villa un cuadro del B. Ramón Llull que había en la Iglesia Parroquial.* (Leg. XVII.2029). *Expediente en que el Cabildo de esta Santa Iglesia se queja de los procedimientos del Ilmo. Obispo por haver prohibido imponer el nombre del Beato Raimundo Lulio a los bautizados* (AAO766/011); *Expediente de recurso interpuesto por el Ayuntamiento de la villa de Andratx contra el Ordianrio Eclesiastico de resultas de un sumario instruido por haverse notado la falta de la antiqüísima figura del B. Raimundo Lulio* (AA/0769/013); *Incidentes en la villa de Deià* (Título resumido). (AA0760/006); *Certificación del Escribano del Crimen de la Audiencia del hecho de haberse disparado armas de fuego con motivo de las fiestas que se celebraron en el convento de franciscanos de Soller en honor del Beato Raymudo Lulio el año 1777* (Leg. XXVII.2034).

²³ «La villa se dispone en dos poblaciones, que la mas cercana (a) la iglesia, aunque no forma plano de calles y casas continuadas, tiene algunas junto al camino a modo de una no bien formada calle». Vid. Gerónimo De Berard, *Viaje a las villas de Mallorca*, 1789 (Palma, 1883), p. 10.

l'Escola de Dibuix. Després d'haver recorregut Mallorca dues vegades, escrigué l'esmentada obra tan curiosa i útil.²⁴

A un temps no gaire anterior sabem que la població de Calvià era d'uns 1.450 habitants²⁵ que formaven uns 150 fogatges (això, el 1778), segons les dades de Berard. Pel que fa al temps que ens interessa, hi havia una població que practicava una vivència religiosa notable. L'església (1789) era de capacitat: uns 35'53 metres de llargària, dels quals 10'4 corresponien al presbiteri. Les capelles de l'esquerra tenien una fondària de 4'5 metres i les de la dreta eren menys profundes (1'6 m). A l'altar major hi havia un Sant Crist. A la dreta entrant pel portal major s'hi trobava la capella de l'Assumpta que endemés comptava amb un quadre del Descendiment, obra de Bestard.²⁶ Seguia després la trona i la capella del Sant Crist i a la fi, és a dir, devora el presbiteri, una altra capella dedicada a Ramon Llull.²⁷ D'aquesta manera podem afirmar que la devoció a Ramon Llull era ben arrelada, ja que a l'església i a lloc preferent hi havia una capella a ell dedicada. Possiblement el rector d'aquells anys, que era el binissalmer D. Joan Ferrer, lul·lista convençut, fou el gran impulsor de la devoció al Beat.²⁸

Dins el condicionament assenyalat s'explica com es produí el començament del conflicte referent al culte lul·lià. Als mesos d'estiu de 1775 es preparava a Calvià la celebració de la festa a Ramon Llull. Es veu que amb ella es commemorava la memòria del Beat, almenys des de 1756, és a dir, feia ja denou anys. La festa tenia lloc dins el mes d'agost i s'organitzava una processó portant la imatge del Beat. Assabentat el bisbe Díaz de la Guerra de tal fet, prohibí el 30 de juliol d'aquell any la celebració i el vicari general així ho comunicà al rector D. Joan Ferrer.²⁹ El rector assabentà tot d'una els regidors de la vila.

²⁴ Aquesta obra, citada a la nota precedent, es degué elaborar a l'entorn de 1784 o poc després; aporta notícies de tota mena molt interessants. Fou editada per l'Ajuntament de Palma el 1983.

²⁵ La visita pastoral del bisbe Pedro Rubio Benedicto i Herrero fou efectuada els anys 1778-1779, molt poc després dels fets que relatom i consigna una població de 1.457 habitants. El cens ordenat pel ministre Comte de Floridablanca és de 1786-1787 i pràcticament dona la mateixa dada: 1.458. Vid. Miguel Ferrer Flórez, «La població de Mallorca a fines del siglo XVIII», *BSAL* 48 (1992), 116-128.

²⁶ Joan Bestard Terrassa (1587-1659). Pintor nascut sembla que a Santa Maria del Camí. És l'autor dels quadres *Lapidació de Ramon Llull a Bugia* i de *Visita de Ramon Llull al papa Climent V en el Concili de Vienne*.

²⁷ Les capelles de l'esquerra estaven dedicades una, sense acabar, a la Mare de Déu del Roser (més fonda), l'altra a Sant Antoni Abad, altra al Roser, la quarta a Sant Sebastià i la cinquena era utilitzada com a porta d'accés al temple.

²⁸ Recordeu que a partir de 1750 és quan té lloc l'extensió important del culte a Ramon Llull per obra dels jurats de Mallorca i del Capítol de la Seu com a conseqüència de la publicació de la Sentència Definitiva (1749; RD 344).

²⁹ És possible que aquesta comunicació es fes perquè a la Cúria arribà la notícia de la preparació de la festa mitjançant un capellà que el 2 d'agost s'assabentà del que es preparava.

Com les sangs anaven molt remogudes, comptant amb el degut assessorament, els regidors decidiren recórrer a la Reial Audiència; aquesta designà el regidor Fluxà per a informar sobre la qüestió, el qual es traslladà a Calvià i, assabentat de la veritat mitjançant les informacions dels veïns del poble i particularment dels que formaven part del grup organitzador, tornà a Palma. El seu parer va ésser favorable a l'actitud dels regidors de Calvià, ja que la Reial Audiència manifestà al bisbe que assenyalàs un dia entre els sis següents per a celebrar la festa. El bisbe no reconegué autoritat de cap mena a la Reial Audiència en qüestions eclesiàstiques i el vicari general vetà l'esmentada celebració, però el poble restà molt contrariat i sobretot enemistat amb el bisbe.

Tot i amb això és per ventura a Andratx on ocorregueren els fets més violents i on l'actitud del bisbe es mostrà amb una intransigència mala d'entendre, sobretot a les darreries quan es coneixia ja el seu trasllat a la diòcesi de Sigüenza. Una relació gairebé esquemàtica del succeït a partir de 1776 és la següent:

– El 10 d'octubre de 1776 l'ecònom de l'església d'Andratx, D. Salvador Vadell³⁰ decidí retirar un quadre de Ramon Llull de l'església. Quan ho saberen els regidors i el batle, inquiriren a l'ecònom respecte al quadre i aquest contestà que no tenia obligació de donar compte del succeït a les autoritats civils. Persistí en el seu parer malgrat les noves indicacions fetes per l'Ajuntament i veïns, els quals decidiren aïllar l'ecònom a la rectoria.

– Davant aquests fets, el bisbe demanà ajut al comandant general i a la Reial Audiència on el magistrat Roca, oïdor regent interí, convocà la reunió de la institució que no acordà res en net, puix n'hi havia que opinaven que l'Ajuntament havia actuat rectament en procurar la restitució del quadre al seu lloc primitiu.³¹

– El bisbe Díaz de la Guerra, tenint en consideració els escrits remesos per l'ecònom i el vicari d'Andratx, decretà l'excomunió major al batle i als que havien practicat el registre a la casa rectoral, per veure si trobaven el famós quadre, advertint que aquesta pena afectava també els guardes que l'Ajuntament posà per a vigilar la rectoria i que cada dues hores es rellevaven. Fou portador de l'ordre a Andratx el Dr. Rosselló, que era oncle de l'ecònom Vadell. No li feren cas i va haver de tornar a Palma.

– El dia 19 d'octubre i aprofitant un viatge que feia a Andratx, el frare mercedari Sebastià Vicens per a acompanyar alguns captius cristians que havien

³⁰ Havia nascut a Santanyí. Antic alumne del Convent de Sant Domingo, fou anomenat ecònom d'Andratx precisament per ésser antilul·lista.

³¹ Quant a l'ecònom, el membre de la Reial Audiència, magistrat Roca, parlant amb el comandant general insistí molt pensant que aquell es moriria de fam per l'aïllament en què es trobava. El comandant general li digué: «que restituya el cuadro y yo le aseguro que le darán de comer, y de no, on enviaré (sic) un pavo asado». Álvaro Campaner y Fuertes, *Cronicón Mayoricense* (Palma de Mallorca, 1881), p. 576. Año 1776.

d'embarcar al port d'Andratx, el bisbe envià una comunicació al vicari d'aquest poble que feia referència a les censures dictades. Els regidors ho varen saber i volgueren conèixer el seu contingut. El vicari no hi va consentir i fou tancat a ca seva. Mentre, el quadre no se sabia on era, malgrat les actives gestions fetes per l'Ajuntament d'Andratx.

— El bisbe no es desanimà. Féu saber el mateix dia 19 al rector de Calvià, que era la parròquia més propera a Andratx, que publicàs l'edicte d'excomunió. Aquest ho va fer posant-lo al portal major de l'església. A la gent del poble no li caigué gens bé aquest acte i al poc temps d'haver estat fixat desaparegué. El batle demanà al rector l'ordre del bisbe, però no la hi donà.

Els fets encara s'encrespren més els dies següents: el 20 del mateix mes, el bisbe cità el batle i els regidors d'Andratx perquè es presentassin al Palau Episcopal; el 21, els veïns de Calvià, disgustats i molests, acudiren al comandant general, protestant per la imposició decretada al seu rector d'haver de publicar l'edicte d'excomunió contra l'Ajuntament d'Andratx i haver estat la seva església de Calvià el lloc on es fixassin aquells edictes, el que era nou i no estava prescrit a cap disposició canònica; el 22 l'ecònom d'Andratx D. Salvador Vadell abandonà el poble anant cap a Palma. Abans es despedí del batle i regidors amb mostres d'angoixa, posant-se a plorar, el que commogué les autoritats civils que no pogueren retenir les llàgrimes en comprovar on havien arribat les coses.

Aquest mateix dia l'Ajuntament d'Andratx es dirigí al bisbe en relació a les censures decretades contra ells, fent constar que més aviat devien haver-se formulades contra els que havien robat el quadre. Recorregueren a ell perquè tornàs posar el quadre on estava abans, manifestant-li que estaven disposats a apel·lar al rei i fins i tot al papa.

El dia 23 el prevere D. Rafel Flexes anà a Palma per a declarar davant el bisbe, el qual l'envià al vicari general. Aquest escoltà la seva declaració i el suspengué «a divinis» per 15 dies. Llavors Flexes tornà a Andratx. Com mancava a aquest poble l'ecònom, es designà per a ocupar la rectoria el Dr. Antoni Alemany i Terrades que era l'únic prevere del poble que defensava el bisbe.

No acabaren aquí les tribulacions. Els dies següents, el vicari d'Andratx fou suspès també «a divinis», ja que es veu que la seva actuació no fou del gust del bisbe. Quant a les delaracions que havia de fer davant d'ell, es veu que es degué aconsellar per Fr. Antoni Pasqual Flexes, monjo del Císter i gran lul·lista. Ho va fer a la casa del canonge Orlandis per a procedir rectament, però de poc li serví, perquè fou enviat a fer exercicis espirituals al Convent dels Missioners de Sant Vicens de Patül.

El 24 del mateix mes d'octubre el bisbe ratificà l'excomunió al batle i a dos regidors d'Andratx fent publicar els decrets a la Seu, a les parròquies de Palma i a la de Calvià. No resultà gens positiu, tota vegada que el batle de Calvià féu

cremar a la plaça del poble els edictes. Tampoc a la Seu anaren les coses gaire bé, ja que faltant el ritual (que havia desaparegut prèviament), no fou possible la publicació. El bisbe es mantingué a la mateixa disposició, malgrat els intents de persuadir-lo que féu l'inquisidor Salazar fent-li veure els perills que amenaçaven, com era l'actitud del poble, de les corporacions i del mateix Capítol de la Seu.

2.2.5. *Altres alteracions*

Quasi al mateix temps i encara un poc abans als esdeveniments ocorreguts a Andratx i Calvià l'any 1776, la situació no era gaire pacífica a l'entorn de la resta de l'illa de Mallorca pel que fa al culte del nostre Beat, puix sorgiren conflictes a Deià, Algaida, Pina, Felanitx i Randa a part de Palma. A la segona meitat de l'any la lluita reemprengué força arreu, puix el vicari general prohibí de bell nou la imposició del nom de Ramon Llull als neòfits segons comunicació dirigida als domers de la Catedral i als rectors de les parròquies sota pena de 200 lliures de multa o penyora (6 de setembre). El bisbe seguí impertèrrit en la seva política antillul·lista, que potser es radicalitzà, tal volta per alguna notícia que no li podia agradar gaire.³² Vet aquí les diposicions que dictà el bisbe:

– Carta al batle i regidors de Felanitx ordenant llevar la imatge del Beat Ramon a l'Oratori del Puig de Sant Salvador (20 de setembre).

– Carta o ordre del bisbe a tots els clergues de la diòcesi, ordenant retirar les imatges del Beat i de mode especial a Algaida, Felanitx, Pina i Randa amb apercibiment d'interdicte (25 de setembre).

– Excomunió als qui batejassin un neòfit amb el nom de Ramon Llull (1 de desembre).

– Ordre dirigida als impressors perquè entregassin llibres, estampes, motlles de les figures del Beat Ramon Llull i de Sor Anna del Santíssim Sagrament.³³

A la capital manà el bisbe que es retiràs la imatge de Ramon Llull de l'església de Sant Antoni de Viana, el quadre que hi havia a l'església de Sant Nicolau i suprimí de la gallofa de la diòcesi les festes del Beat. Es va fer efectiva la prohibició de posar el nom de Ramon Llull als neòfits, d'editar estampes seves i de retirar imatges. Aquests fets caigueren molt malament al poble mallorquí i

³² El 17 de setembre correngué el rumor que el rei havia designat Díaz de la Guerra pel bisbat de Sigüenza.

³³ Sor Anna del Santíssim Sagrament nasqué a Valldemossa el 1649 i morí a Palma el 1700. En el segle –Margalida Beneta Mas Pujol– fou religiosa dominica al convent de Santa Catalina de Sena de Palma on professà el 1678. Seguidora de las doctrines de Ramon Llull escrigué *Comentari al Llibre del Amic e del Amat* i endemés *L'Exposició de los Cantichs del Beat Ramon Llull* (1687-1691).

l'Ajuntament de Palma, el Capítol i altres corporacions decidiren apel·lar al rei d'Espanya. L'Ajuntament ho va fer endemés a Roma.

Les conseqüències d'aquesta política tan dura produïren uns efectes realment nefasts a dins la societat mallorquina, que s'alterà profundament. Els avalots sorgiren contínuament. Tal volta el més greu que es donà fou al Convent de les monges de la Consolació³⁴ quan els veïnats s'assabentaren que el confés del convent acompanyat d'un altre home intentà llevar un quadre del Beat. El 7 de novembre s'amotinaren més de 3.000 persones. El veguer («corregidor») avisà els sagristans de les parròquies i dels convents de monges que imposaria una multa quantiosa si desapareixien els quadres de Ramon Llull del seus llocs habituals. Fets del mateix caire ocorregueren a la parròquia de Santa Creu un dia després, on la Justícia secular ordenà apagar les fogueres enceses al barri de la Ribera, ja que els veïns temien que fos llevat el quadre de Ramon Llull de l'església. A Inca, en haver llevat el quadre del Beat del seu lloc pels frares menors o franciscans, els veïnats decidiren no donar-los almoines, ni aliments ni tan sols aigua, per mostrar-los el seu disgust. Es veu que alguns convents (caputxins, teatins o «cayetanos», cistercencs) i encara la Universitat es mantenien molt rebecs davant les normes episcopals antilul·listes.

Tot i amb això també s'ha de dir que el bisbe prohibí altres cultes no gaire justificats, com els de Cabrit i Bassa, i així ho notificà a la catedral on hi havia un quadre d'ells a la capella de Sant Sebastià i a l'Ajuntament, puix hi estaven per raó de culte o veneració, realitats que no apareixien suficientment delimitades. Dins aquest pla d'actuació, el Dr. Evinent, rector de Lluçmajor, com a comissionat del bisbe, va retirar un quadre de Cabrit i Bassa que era al castell d'Alaró.

El malestar era intens i greu la intranquil·litat pública i la Reial Audiència cregué convenient dirigir-se al bisbe fent-li veure els mals que ocasionava el seu procedir pertot arreu. Tampoc no va servir de res.

Aleshores, davant aquesta trista realitat, l'Ajuntament de Palma junt amb bona part de la noblesa decidí recórrer al rei el 27 de novembre. Aquest ordenà al regent de la Reial Audiència que es presentàs al bisbe manifestant-li que el rei disposava que fos aixecada l'excomunió a les persones que havien sofert l'anatema. Endemés havia d'autoritzar que les esglésies tancades per aquesta raó fossin obertes altra vegada al culte i que ell es presentàs a la cort de Madrid. El bisbe, encara que de mala gana, aixecà l'interdicte a les esglésies i oratoris afectats, és a dir, a les de Randa, Pina, Sant Salvador de Felanitx i la capella del Beat a la parròquia d'aquesta vila. També suprimí l'excomunió als afectats de la vila d'Andratx, però es mantingué feel al seu antilul·lisme.

³⁴ Es trobava a l'actual plaça de Quadrado a la ciutat de Palma i era de monges agustines. Va desaparèixer a causa de la Llei de Desamortització Eclesiàstica de 1833.

2.2.6. *El final de les lluites*

Després d'aquests greus esdeveniments, l'any 1777 va dur la pau i les coses s'aclariren suficientment. Per a arreglar de manera definitiva tots els problemes i consolidar la situació aconseguida, ja que l'enverinament era prou fort, el Capítol de la Seu, l'Ajuntament de Palma i els de molts de pobles de Mallorca, els superiors i superiors dels convents i fins i tot 51 cavallers de la noblesa, acudiren per darrera vegada al rei. Ho feren mitjançant un escrit on s'exposaven els avalots succeïts, les censures dictades i els interdictes i altres esdeveniments contra l'ordre públic, provocats per la política antilul·lista del bisbe de Mallorca que no tingué en compte degudament la devoció que el poble professava a Ramon Llull des de temps immemorial. El manifest fou enviat per un correu especial que pagà la noblesa; tenia ordre d'esperar la contesta al port d'Alacant. El 27 de gener arribà el vaixell a Palma amb la desitjada confirmació del que ja abans havia dit el propi rei.

El 8 de febrer de 1777 la Reial Audiència comunicà al bisbe el contingut de l'escrit remès pel rei. No deia, certament, res nou, però era una confirmació del que ja havia dit abans el govern central. Essencialment el rei manava tres coses: que el bisbe de Mallorca ordenàs als rectors i vicaris que les imatges o quadres de Ramon Llull ocupassin els llocs de sempre; que les excomunionis fossin suprimides amb la mateixa solemnitat que havien estat imposades; i, per últim, que el bisbe abandonàs Mallorca i es presentàs al rei.

Les lluites acabaren amb la sortida del bisbe Díaz de la Guerra, que havia estat traslladat al bisbat de Sigüenza. Aquest nomenament no li va caure bé, malgrat una carta que li envià el president del Consell de Castella amb el vist i plau del rei. El caràcter fort del bisbe, ja prou conegut per les seves actuacions, es manifestà de bell nou a l'escrit que envià el bisbe al propi rei on amb paraules ben fermes defensà la seva positura: «Yré a Sigüenza por no desobedecer y servir a V^a Magestad. Pero antes pido justicia, justicia, justicia y no puedo salir de Mallorca sin que se me la haya hecho».³⁵ Però segons sembla, la noblesa comptà amb bons intercessors a Madrid, concretament el confessor del rei, Fr. Joaquim, arquebisbe de Tebes i el marquès de Grimaldi, els quals recolzaren l'actitud de la Reial Audiència i de la noblesa, gràcies a la intervenció del comte de Montenegro.

El bisbe embarcà el 15 de març de 1777, encara que pel mal temps no sortí fins al dia 19. L'expedició formada per les fragates *Nuestra Señora del Carmen* i la *Santa Lucía* el dugué a la Península després d'acomiar-se fredament de

³⁵ Vid.: J. Ensenyat Pujol, *Historia de la Baronía de los señores obispos de Barcelona en Mallorca* (Palma, 1920), T. II, p. 267.

les autoritats. L'acompanyaven algunes persones, entre elles l'exrector d'Andratx D. Salvador Vadell.

El nou bisbe, D. Pedro Benedicto Rubio i Herrero, arribà el 12 de juliol de l'any següent i es pacificaren els ànims i les consciències. Però la causa de Ramon Llull i del lul·lisme sortiren fortament mal parades, a causa de l'obcecació dels lul·listes, embaucats per uns condicionaments maximalistes, que s'enfrontaren amb els rigorismes i prejudicis dels dominics i del bisbe Díaz de la Guerra i altres *marrells*.³⁶

Quant al famós quadre d'Andratx, la desaparició del qual tant contribuï als avalots esdevinguts, es veu que el retirà de l'església d'Andratx D. Salvador Vadell amb l'ajut de l'escolà. Fou destrossat i alguns fragments es trobaren dins els fems de l'estable de la rectoria d'Andratx. D'aquest quadre es deia que havia estat «més de quatre cents anys» a l'església.³⁷ Una font històrica posa en boca del batle aquestes paraules: «i jo vos promet, o sant beneit! que a n'aquest lloc i davant la vostra beneïda imatge, vos honrarà altra vegada aquest poble, sense que puguin impedir-ho qualsevol mena d'enemics».³⁸

III – REPERCUSSIÓ D'AQUESTES LLUITES I CONTROVÈRSIES

Tots els fets descrits i les violències en contra del culte de Ramon Llull tan arrelat a Mallorca tingueren conseqüències ben desafortunades per a la causa del Beat, pel prestigi de l'Església mallorquina i per l'estabilitat social de la població, ja que alteraren profundament la vida i repercutiren en contra de la noblesa, perquè aquesta féu una qüestió de principi sortir en la defensa de la causa del Beat. Anem per parts i examinem cadascuna d'aquestes realitats:

En primer lloc la causa de Ramon Llull sortí mal parada a causa, per una banda, dels entusiasmes excessius dels lul·listes que a vegades sortiren de mare. Provocaren excessos que donaren peu que l'autoritat es mantingués ferma en les seves disposicions, aplicades per altra part, amb un integritat impropï i ben allunyat del savi govern jurídic que normalment regeix l'actuació de l'Església. Aquesta, és a dir, la Santa Seu, sempre es va situar a un punt mitjà admirable: fidelitat al culte immemorial, no permetent noves manifestacions de culte (*nihil*

³⁶ Els costos o despeses efectuats per les apel·lacions i reclamacions abans esmentades foren de 400 lliures, que pagà la noblesa i les comunitats religioses, exceptuant els dominics, mercedaris i trinitaris (juny de 1778).

³⁷ Així el quadre seria de finals del segle XIV (almenys, 1376). Correspondria a una època del culte primitiu de Ramon Llull, quan sembla que s'iniciava. Se'n fa difícil creure que fos tan antic.

³⁸ Vid. J. Ensenyat Pujol, *Historia de la baronía de los señores obispos de Barcelona en Mallorca* (Palma, 1920), T. II, p. 257.

innovetur) i preparació d'una edició seriosa i fiable de les obres de Ramon Llull per a aclarir i esboirar qualsevol llampec d'heterodòxia que s'intentàs esgrimir.

La vida interna de l'Església de Mallorca es veié alterada intensament i a l'anquilosi estructural que experimentava hi entrà endemés un element de distorsió que fou l'enemistat entre diversos ordes religiosos (dominics, franciscans, mínims, jesuïtes i altres), que de fet repercutí en ells juntament amb la crisi institucional que passaven.³⁹ Tot això impedí prestar la deguda atenció al fet inqüestionable contemporani de l'evolució del pensament europeu que tantes conseqüències greus havia de tenir en el segle XIX. En esdevenir aquesta realitat, els pensadors religiosos restaven ancorats encara en qüestions escolàstiques o de l'Església local com la que ens ocupa, sense atendre la decisiva evolució que presentava el món del pensament; així, la seva resposta i actitud no fou la que necessitava l'Església.

No obstant això, pensam que la repercussió social fou més notable del que fins ara s'ha considerat. La política borbònica del segle XVIII tingué un aire reformador de les estructures socioeconòmiques de gran magnitud; i en succeir determinats esdeveniments que el desenrotllament de la vida originà, es veu l'esmentada influència. Una cosa que semblava indiferent, és a dir, l'intent de la restauració de la Cofradia de Sant Jordi per la iniciativa d'alguns membres de la noblesa mallorquina, l'aprofità el govern central per a crear la Reial Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, puix pensava que els nous temps exigien institucions noves. L'argument esgrimit fou que la pretesa restauració de l'antiga Confraria de Sant Jordi podia significar que sorgís un ens social perillós i amb segura base econòmica com era la noblesa; ja que aquesta havia participat de forma decisiva en el desenrotllament de les lluites entre lul·listes i antilul·listes.⁴⁰

Acabam el present estudi amb la publicació d'un document interessant on es veu la intenció del rei d'Espanya per a solucionar una qüestió tan enutjosa i així a l'escrit apareixen dues afirmacions que a altres fonts quasi no es mencionen. Per una banda, el disgust del rei pel contingut o més aviat la forma expressada en la representació abans remesa per la noblesa, la qual censura en termes molt severos el llenguatge utilitzat («las muchas expresiones injuriosas, y notorias calumnias que han vertido todas las representaciones contra el citado Rdo. Obispo y otras personas autorizadas, con pretexto del culto de Lulio») i per altra el recel que mostra vers la noblesa per l'actuació descortesa amb les seves gestions en tanta discòrdia, pugna i obstinació.

³⁹ Vid.: Miguel Ferrer Flórez, «Las órdenes religiosas en Mallorca a finales del siglo XVIII y principios del XIX», *BSAL* 56 (2001, en premsa).

⁴⁰ Vid.: Miguel Ferrer Flórez, «La Cofradía de San Jorge y los orígenes de la RSEMAP», *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis genealògics, heràldics i històrics* (2000), 137-170, Doc. 2.

IV COPIA DE LA ORDEN QUE SE EMBIA À EL BAYLIO DE NEGROPONTE, Y DEMAS QUE SE TITULARON CON EL CUERPO DE LA NOBLEZA, Y AL THENOR DE ESTA SE LE LE ESCRIVIERON HASTA DOZE CARTAS DIRIGIDAS A LA CIUDAD Y OTROS CUERPOS QUE REPRESENTARON, Y FUERON PARTE EN LAS ACUSACIONES CONTRA EL ILLMO. GUERRA, QUE SE HALLARAN REGISTRADAS EN LOS LIBROS DE ACUERDO, Y DEXA ESTA MEMORIA EN EL ARCHIVO DE LA REGENCIA DN. JOSEPH DE CREGENZAN.

Por V.S. y por Dn. Juan de Torrella, Dn. Antonio Dameto y Sureda de Sn. Martí, el Marques de Villafranca de San Martí, Dn. Jorge Abri Dezcallar, el Marques de Belpuig, y Fr. Dn. Francisco Chacon Manrique de Lara, y el Marques de Vivot, se hizo y firmó una representación titulandose el Cuerpo de la Nobleza de el Reyno de Mallorca, y la dirigieron à S.M. por la [...] ⁴¹ de estado quejandose de las novedades y procedimientos de hecho practicados por el Rdo. Obispo que fue de esta Isla Dn. Juan Diaz de la Guerra, turvativos de el culto de Raymundo Lulio contra las providencias Reales y Decretos Pontificios para que no se hiciese novedad en el, hasta el extremo de heverse impuesto entredichos y cesacion à divinis en algunas Poblaciones, y declaraciones de censuras contra diferentes Personajes, cuyos sucesos havian puesto en alguna turvacion los animos de estos naturales, y pidieron V.S. se tomasen las providencias convenientes à contener dichos procedimientos.

Tambien se dirigieron a S.M. iguales quejas y suplicas entre otras representaciones que se hicieron à su Real Persona al mismo tiempo à nombre de esa Ciudad sus Síndicos forenses, y Diputados y Personero, del Cabildo Eclesiastico de esa Santa Iglesia, del clero secular, y de los Superiores y Comunidades de Regulares, de N^a S^a de la Real Orden Cisterciense; de San Francisco de Asís; de San Cayetano; de Capuchinos; de Agustinos; de Carmelitas Calzados; // de Mínimos; y de Canónigos regulares de San Antonio Abad.

En vista de estas quejas quiso la inalterable justificacion de S.M. ohir a dicho Prelado, y ver en los autos, los motivos, que havia tenido para sus procedimientos, y à este fin mandó comunicarle la Orden conveniente (como se hizo en 10 de Diziembre de dicho año de 1776) encargandole eficazmente que luego levantase los entredichos que hubiese puesto, absolviase los excomulgados en la forma ordinaria observada en los recursos de fuerza, y que con fee (sic) de haverlo hecho así remitiese los autos sin dilacion à esa Real Audiencia, y despues de levantado el entredicho y absueltos los excomulgados, sin retardacion se presentase en esta Corte donde queria S.M. ohirle o mandarle ohir para tomar las providencias que mas conveniesen al servicio de Dios, beneficio y tranquilidad de esos vasallos.

⁴¹ No s'entén l'abreviatura.

Recivida esta Real Orden por el Rdo. Obispo cumplió puntualmente quanto se le previno en ella y por la Real Audiencia se embiaron asi los autos que presentó en la misma el Rdo. Obispo como los formados por ella los quales se sirvió S.M. pasar al Consejo donde pendia el expediente. Sobre varias quejas y delaciones dadas por esa Ciudad y Síndicos forenses, y por el Cavildo Eclesiastico contra dicho Rdo. Obispo con motivo de las novedades que dijeron havia hecho en el culto de Lulio, y de que no dava limosnas y costrahia los // Aceytes de la Primicia â Reynos extraños con perjuicio de sus Diocesanos.

En efecto hallandose ya en Madrid el citado Rdo. Obispo presentó una representación por la qual y los informes que anteriormente tenía hechos al Consejo, manifestó lo infundado, injusto, ê incierto de las quejas dadas contra sus procedimientos en todos los particulares; los motivos que habia tenido para ellos; el origen y fomento de sus persecuciones, y los agravios y desprecios hechos á su Persona y Dignidad.

Al mismo tiempo se presentó igualmente otra representacion a nombre de esa Ciudad y Cavildo Eclesiastico exponiendo difusamente los motivos de sus quejas contra los procedimientos y operaciones de dicho Prelado, acompañando para su comprobacion diferentes documentos.

Visto en el Consejo este delicado y grave negocio teniendo presente lo expuesto por los Sres. Fiscales, y habiendo examinado y meditado con la detenida reflexion que pedia la importancia de restablecer solidamente la paz, y buen orden civil en este Reyno tan repetidas veces turbado por las disputas suscitadas sobre el culto de Lulio acordó poner en la real inteligencia de S. M. quanto le pareció conveniente sobre cada uno de los puntos que se controbertian como lo hizo en consulta de 23 de Febrero de este año, y por su Real resolución conformandose con el dic // tamen de el Consejo(,) se ha servido resolver y mandar entre otras cosas que â V.S. y â los referidos Dn. Juan de Torrella, Dn. Antonio Dameto Sureda de Sant Marti, el Marques de Villafranca de Sant Marti, Dn. Jorge Abri Dezcallar, Marques de Belpuig, Fr. Dn. Fernando Chacon y Manrique de Lara y Cotoner, y Marques de Vivot que con V.S. firmaron dicha representacion â nombre del cuerpo de la Nobleza y a todos los demas que dieron sus quejas contra los procedimientos de el Rdo. Obispo, que fue de esa Isla Dn Juan Díaz de la Guerra se les manifieste el sumo desagrado que han causado â S.M. y al Consejo la muchas expresiones injuriosas, y notorias calumnias que han bertido en tods las representaciones contra el citado Rdo. Obispo y otras personas autorizadas, con pretexto del culto de Lulio, que en su consecuencia se prevenga â V.S. y â sus siete compañeros en la firma de dicha representación con el nombre de la Nobleza, que en lo subcesivo se abstengan de formar semejantes y legal Cuerpo, y de usar con motivo alguno en sus representaciones de tan propio ê indecente estilo, sobreseiendo en todo lo respectivo â este asunto

pues S.M. ha remitido emteramente al juicio propio de la Santa Sede, de donde se espera la regla que deberá observarse, y que entre tanto nadie haga novedad, ateniendose â lo que se prevendrá oportunamnte â la Real Audiencia // de ese Reyno, y al Rdo. Obispo actual; bien entendido que si se observase la menor infracción en esta parte se usará de todos los medios competentes y de las mas serias providencias para su eficaz corrección (sic).

Publicada en el Consejo esta Real resolución, acordó su cumplimiento mandándome que â este fin la comunique â V.S. como lo hago de su orden con la prevencion de que la haga saber tambien â los referidos sus otros siete compañeros y socios en la firma de dicha representacion para que por todos se observe y guarde lo que S.M. manda en inteligencia de que se remite copia de esta al Acuerdo de esa Real Audiencia para que la haga registrar, cuyde exactamente de su observancia, y avise de las infracciones que pidieran superior remedio.

Del Recivo de esta y de su cumplimiento me dará V.S. aviso para ponerlo en la superior noticia del Consejo.

Dios guarde â V.S. muchos años. Madrid 21 de Noviembre de 1778 = Dn. Pedro Escolano de Arrieta = Sr. Baylio de Negroponte.⁴²

Miquel Ferrer i Flórez
Maioricensis Schola Lullistica

RESUM

After a brief history of the cult of Ramon Llull in Majorca, this article concentrates on the struggles which developed in the eighteenth century (specifically during the thirty years between 1748 and 1778) between Lullists and their Dominican adversaries, led, after 1772, by the bishop Juan Díaz de la Guerra. The conflict is studied not only in its effects in Palma, but also in the townships of Calvià and Andratx.

⁴² FONT: *Cartas dirigidas por el Real Consejo de Madrid a D. Jorge de Cregezan y Montes, concernientes a la pronta ejecucion de las RR.OO. despachadas con motivo de la representación dirigida por la Nobleza del R^o de Mallorca sobre los procedimientos del Obispo de Mallorca relativos al culto a Ramón Llull*. Audiència. Leg. XXVII. N^o 2035. ARM.